

КУЛТУРНЕ ВЕЗЕ ЈАПАНА И ЈУГОСЛАВИЈЕ¹

Све до уједињења јужнословенских народа (осни Бугара) и формирања јединствене државе 1918. године краљевине Србија и Црна Гора постојале су засебно. Велике силе обема државама независност су признале Берлинским споразумом 1878. године (11. године Меиџи ере). Још се не зна довољно о томе у каквом је Јапан односима био с овим краљевинама. Остало је записано да је 11. јануара 1884. године (17. године Меиџи ере) Ставку Радомићу, црногорском министру иностраних дела, Јапан уручио Одликовање и плашећег сунца првог степена. То је учињено посредством опуномоћеног дипломатског представника Русије у Црној Гори, а сам чин доделе догодио се у црногорском дипломатском представништву у Русији. Две године касније, 12. јула 1886. године (19. године Меиџи ере), Орденом Киџа Давида одликовани су Каору Ниџуе, јапански министар иностраних послова, и Сакимицу Јашигивара, начелник Одељења за одликовања јапанске владе. Наведени датум односи се на дан уручивања ордена јапанском дипломатском представништву у Русији, док је у Јапан ово одликовање stigло 13. септембра.

Србија је 15. децембра 1894. године (27. године Меиџи ере), дакле десет година касније од Црне Горе, доделила одликовање министру иностраних послова Јапана. О томе постоји следећа запис: „Уручивање одликоја краља Краљевине Србије министрима иностраних дела.“ Орден је уручио амбасадор Самиџ, специјални и опуномоћени изасланик Краљевине Србије у Беоу, а у питању је био Таковски крст првог степена. Није, међутим, пронађен запис који би посведочио о томе да је из Јапана такође узвраћено одликовањем.

¹ Рад је објављен под насловом *Nihon to Yūgoslavia no Banka koryū*, у: *Banankan no kokoro: Yūgoslavia to watakushi*, Tokyo: Sairyū sha, 37–46, 2007.

Афилијације ауторових савременика односе се на време настанка овога рада.

Следеће године 24. јуна, српски краљ поново додељује одликовање, овог пута артиљеријском капетану Јанасеу, на служби при императорском дому Комацу из Нагасакија.

Споменуто бих и два текста у којима се помињу Црна Гора и Србија, што је у овом периоду права реткост. Први од њих, под насловом *Токијасуван*, написао је Токиа Санин и он је објављен 3. јуна 1888. године (21. године Месџи ере) у петом броју часописа *Јајомоц*. Тврдиљу саговорника да је независност малих држава тешко остварива без покровитељства и заштите великих земаља он побеђа наводећи различите примере, да би на крају упутно похвалиу Црној Гори следећим речима: „Црна Гора је најмања европска држава. Пре само десет година ова земља устала је против турске тираније и после пола године борбе под заставом правдољубља најзад успела итнојевати своју независност.“ Други запис налази се у *Дивану е диловко јуџи* (Хоџин иџри), који је написао и објавио Кешџиро Ден, касније министар поште и комуникација, током свог обилазка земаља Источне Европе на повратку у Јапан, после учешћа на Међународној конференцији о телеграфском комуникацијом одржаној у Мађарској. Било је то 1896. године (29. године Месџи ере).

Напустивши Софију, Ден је у Србију допутовао 14. августа. У Београд је стигао сутрадан, 15. августа, рано ујутро и сместио се у хотел *Grand C* начелником Виловским обилази Уред за комуникације, Централну банку и Фабрику дуана. Поподне одлази у шетњу Топчидерским парком. Србија у то време има нешто више од два милиона становника, а престоница Београд између педесет и шездесет хиљада. „Све је било тако скромно, готово као на селу“, пише он, а 16. августа (недеља) сусреће се са Стеваном Поповићем, министром народне приреде, те премијером и министром иностраних послова Стојаном Новаковићем. Поподне је обашао утарфење и шад ушћа Саве у Дунав. „По начелну градње скоро да педесџа на замак Кумамото у Јапану“, примећује Ден, а увече тог дана с брзним паром Виловски присуствује представи у Народном позоришту. „Иако неколико класа испод Будимпеште, били су прилично добри“, оценио је он. Рано наутра следећег дана, 17. августа, одлази у Беч.

У 62. броју *Диктомајестет весџи* (Јашко џило) у марту 1902. године (35. године Месџи ере) Сентаро Кемујама објављује текст *Притлике у Македонији*, а у 63. броју Нагао Арига објављује текст под насловом *Предлоз на реформу Македоније и притлике у Албанији*. Следеће 1903. године, у 64. броју, Кемујама пише *Забелешке о притлицима у Македонији*, а у 67. броју Арига пише *О узроцима и последицама револуције у Србији*. Ово потоме односи се, наравно, на преврат којим су Карађорђевићи сменили династију Обреновића.

Одмах по завршетку Првог светског рата, 1. децембра 1918. године (7. године Таишо ере), формирава је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца коју је Јапан признао 30. маја 1919. године (8. године Таишо ере). Трговинско-по-

морски споразum склопљен је у Бечу 16. новембра 1923. године (12. године Таишо ере)

У то време, тачније 1922. године (11. године Таишо ере), као супруга Скузска, морнаричког официра некадашње аустријске армије, Југославију је посетила Цунеко Коџо. Све до своје смрти у Љубљани, она је током наредних четрдесет година била значајна личност у јапанско-југословенским односима.

Дипломатско представништво Краљевине СХС у Токију отворено је 4. фебруара 1924. године (13. године Таишо ере). У октобру 1929. године име државе промењено је у Краљевина Југославија, а исте године у децембру отворен је југословенски конзулат у Осаки. Јапан, међутим, није у Београду отварао дипломатско представништво. Југославију је прво заступало јапанско представништво у Румунији, а потом оно у Мађарској. Ипак, по речима Кеиџија Накамури, у Београду је дужност почасног конзула обављао извесни Стојановић (непознатог имена), председник Природне коморе, али друге појединости још увек нису познате.

У Јапан 1933. године (8. године Шова ере) долази Бранко Вукелић, пореклом из Хрватске. Вукелић долази као новинар београдског листа *Политика* и француске фоторепарје *Vox*. Познато је, међутим, да је он био у тајној мисији Коминтерне и да је ухапшен у случају „Зорге“ (у питању је био Рихард Зорге), као и то да је умро у затвору Абашури.

Те исте 1933. године, колико нам је познато, јавља се први превод из југословенске књижевности у Јапану. Реч је о српским народним причама, које је скупио Вук Караџић, објављеним у књизи *Мишова и лебдеи: збирка мишова и лебдеи Фолклора Србије*, у преводу Такеа Мацумуре са енглеског језика.

Југославија је 25. марта 1941. године (16. године Шова ере) приступила Тројном пакту. По настанку Независне Државе Хрватске 17. априла 1941. године, усташки поглавник Павелић формирао је владу, а 7. јуна Јапан и Манџурија признали су ову државу која ће се 15. јуна прикључити Тројном пакту. Ни Берлина је на дужност у Загреб отишао Катсуџи Микура, који је тамо радио с Хашигузом и још четворицом, негованим својих сарадника. Не знамо какав је био статус тог дипломатског представништва, нити чиме се тачно бавило, но опуномоћени властима стигао је тек 1945. године. Према Кеиџију Накамури, један од Хрвата запослених у представништву, Франошевић (непознатог имена), касније је емигрирао у Швајцарску. Много је тога непознатог кад је реч о односима Јапана и Југославије у периоду између два рата, а нарочито је оскудан материјал о дипломатским везама током Другог светског рата. Можда је по окончању рата јапанско Министарство иностраних послова спалило сву документацију.

Федеративна Народна Република Југославија настала је 29. новембра 1945. године (20. године Тито ере). Међудржавни односи Јапана и Југославије успостављени су 12. априла 1952. године (27. године Шова ере), да би у августу било отворено и дипломатско представништво Јапана у Београду. Кеиџа Накамура је као привремено отправник послова из Јапана кренуо 20. августа. Од тада па све до данас Накамура је, као дипломата, у својству италијанца Јапанске својнотрованске организације (ЈЕТРО) и директора Јапанско-Југословенског друштва, дао неizmieran допринос узајамном разумевању и унапређивању пријатељства двеју земаља. Он је, у правом смислу те речи, жива енциклопедија историје јапанско-Југословенских односа. И овај текст, у великој мери, настао је захваљујући његовој помоћи.

У новембру те исте 1952. године у Токију је отворена Југословенска дипломатска мисија. На месту првог опуномоћеног италијанца ишао се Маисиниџија Баџе, бивши министар поморства. Његов профил описао је Масао Такахаши у поговору Дедијеровој чувеној књизи *Тито љовори*, коју је превео 1953. године (28. године Шова ере).

Иако је књига *Тито љовори* тек недавно објављена у коначном облику, након што је допуњена подацима који су недостајали у време кад је писана, ова је већ од првог издања постала бестселер, па чак и данас представља обавезно читање као прототип свих Титових биографија. За нас је од непроцењиве користи било оно што смо из те књиге сазнали о Титу у Југославији. До тада су се сазнања о Југославији углавном сводила на злонамерне критике с Истока или Запада, и било је важно да чујемо шта кажу сами Југословени. За „напредне људе“ тог времена Тито је био оличење зла, па се о маршенисти Такахашију, који је превео његову биографију, овако говорило: „Тито се продао Американцима а Такахаши прима новац од Титове Југославије. Стварно је нешко пао.“

Те године (1953) Југославију је по први пут посетио Хидеџабуро Курушима, још један од оних који су марљиво радили на представљању те земље у Јапану. На захтев Уједињених нација, он се ангажовао у стручном руковођењу експлоатацијом рудника бабра у Југославији. Од тада је небројено пута посетио Југославију а високе госте из те земље позивао је у своју ивицандицу *Нови Сад* у Хакомеу, ulaжући изузетан напор у развијање пријатељства двеју земаља. Године 1955. (30. године Шова ере) оснива Јапанско-Југословенско друштво и постаје његов први председник, а још 1954. године (29. године Шова ере) пише књигу *Југославија: архива гледа Балкана*, која и данас, можемо рећи, представља једину значајну монографију некоег Јапанца о Југославији. Изузетно је поштовао председника Тита.

Који је Јапанац, међутим, након Другог светског рата први заборачио на тло нове Југославије? Ово не знамо тачно, али верујемо да је то био Тиро

Тагуџи, новинар листа *Асахи симбун* и његов дописник из Цириха. Он је у септембарском броју часописа *Бунден цуџу* 1948. године (23. године Шова ере) написао текст *Овако сам ја видео нову Југославију*, на чијем почетку стоји: „Почетком лета прошле године, као први јапански новинар који ће погледати с ову страну гвоздене завесе, посетио сам Југославију и за месец и по дана obiшао целу земљу.“ У мају 1951. године (26. године Шова ере) Сабуро Хајаша, новинар листа *Минхоџи симбун*, одлази у Југославију и 12. маја, на насловној страни тог листа, објављује фотографију и интервју с Мишом Пављем. После успостављања међудржавних односа 1952. године (27. године Шова ере) све чешће су неслужбене посете Југославији. Витов број, међутим, још увек је незнатан, а међу њима су, између осталих, били Масу Соке, посланик у Парламенту из редова Социјалистичке партије, критичар Кинку Јамакава и Јоко Мацуока. Сви они су, што у часопису *Рекионсидзукарија* што у листу *Асахи симбун*, објавили текстове о својим утисцима. У мају 1954. године (29. године Шова ере) Маиџико Сунахара стекла је популарност у свим крајевима Југославије, певајући јапанске народне песме и оперу *Madam Butterfly*. Сунахара је шездесетих година поново посетила Југославију и певала исту оперу. Та опера једна је од најпопуларнијих на репертоару београдског Народног позоришта, а аутор овог текста тих је година и сам имао прилику да у Београду слуша Маиџико Сунахара и Азучо Азума.

Та 1954. година вредна је памћења и по томе што су тада направљени први кораци у јапанско-југословенским економским односима. Тада је, наиме, Јапанска експорт-импорт банка одобрила полајамцу фабрици за производњу високе за југословенско транзите. С укупном вредношћу инвестиције од ово три милијарде јена, ово је била највећа извозно оријентисана јапанска фабрика после Другог светског рата. Можемо набројати више примера привредне сарадње Јапана и Југославије, као што су отварање канцеларије МЕТРО-а (1961), посета Југославији велике привредне делегације Јапана (иа њеном челу је био Когоро Уемура, тадашњи председник Јапанског удружења привредника) и сусрет с Титом (1969), затим оснивање Јапанско-југословенског привредног комитета (1972) итд. На, због географске удаљености и слабе сарадње у прошлости, спољнотрговинска размена двеју земаља била је занемарљива. Ако погледамо 1979. годину (54. годину Шова ере), југословенски увоз из Западне Немачке износио је 54.800.000.000 динара, док је вредност увоза из Јапана износила тек 3.700.000.000 динара. С друге стране, извоз у Немачку био је 14.000.000.000 динара, док је у Јапан извезено робе у вредности од 500.000.000 динара, што је неупоредиво мање. Како је удео Југославије у спољнотрговинском билансу Јапана занемарљив, о томе нећемо подробије ни говорити.

Као што смо претходно видели, јапанско-југословенски дипломатски односи почели су 1952. године (27. године Шова ере) отварањем дипломатских

предstavništava dveju zemalja. Prilikom posete Japanku vicepremiјera Svetozara Vukmanovića Tompa, od 6. do 11. septembra 1957. godine (32. godine Šova ere), dogovoreno je da predstavništva budu unapređena u rang ambasada. Vicepremiјeru je tom prilikom dodeljeno Odlukovanje izlazeћег sunca prvog stepena.

Социјалистичка партија је и после тога с Југославијом одржавала блиске односе. На пример, 1957. године (32. године Шова ере) упутила је делегацију коју је предводио Тецу Катајма, 1958. године (33. године Шова ере) с Титом се састао председник Комитета Социјалистичке партије Мосабуро Сузуки, а 1961. године (36. године Шова ере) Хиро Вада, шеф Међународног одељења, учествовао је на првом Самиту неискрстаних у Београду. С друге стране, на позив Социјалистичке партије Јапан су посетили посланици југословенског парламента, као и представници на конгресу Јапанског одбора за забрану нуклеарног и хидрогенског оружја (*Генсуикан*), тако да су одређени облици размене одржавани сваке године. Посредством Генералног савета јапанских синдиката на студијама у Југославији боравила је и неколицина студената из редова Социјалистичке партије, што, међутим, није у потпуности било успешно.

Врћитићемо се опет на званичне међудржавне односе и поменути склапање билатералног Споразума о трговини и поморству 28. фебруара 1959. године (34. године Шова ере) у Београду. Назив земље променен је 1963. године (38. године Шова ере) у Социјалистичка Федеративна Република Југославија. У октобру 1966. године (41. године Шова ере) специјални изасланик Шојиро Кавашима посетио је Југославију, сусрео се с председником Титом, који је том прilikом позван да посети Јапан, а постигнут је и споразум о културној сарадњи. Следеће године (42. године Шова ере) договорено је узajамно укидање визног режима. А онда, 8. априла 1968. године (43. године Шова ере), у време цветања трешње, Тито је, као први гост из једне социјалистичке земље, посетио Јапан. Том прilikом издато је званично саопштење којим се иквалитетно заједнички антинуклеарни ставови. У то време амбасадор у Јапану био је Влајдић, док је јапански амбасадор у Југославији био Акира Соно. Кадаји Накамура пратио је Тита током посете Бродоградњашћу у Нишканвајими, а Хидесабуру Курушима, будући повезан с туристичком предузећем *Фуђићиа мимко*, позвао је Тита и његову супругу у хотел *Линвансо*. У узвратној посети Југославији био је јапански престолонаследник са супругом, од 12. до 15. јуна 1976. године (51. године Шова ере). Покојни премијер Охара посетио је једном Југославију као министар иностраних послова (1973. године), а затим и 8. маја 1980. године, како би присуствовао Титовој сахрами. Знамо да је и он сам премијеру убрзо након повратка у земљу. Министар иностраних послова Врховец посетио је Јапан 1981. године (56. године Шова ере), тј. у мају ове године.

Ostvarivši se, na kraju, i na polje kulture. Pomenuti Masaо Takahashi kao Japanaц dobro je razumeo Југославију и томе је својим преводом књиге *Тајмо Говори* дао важан допринос. Иако је књига поново објављена 1970. године (45. године Шова ере), још увек је више лако набавити. Такахаши је написао и текст *Тајмо* (у књизи *Миломучу кинто но тоги*, 1962), а у својим бројним радовима говорио је о социјализму, повизујући притом нествашно и нови југословенски социјализам. Проучавао је и представљао Југославију као земљу у којој се остварује социјализам с људским ликом, а као круна његовог деловања настао је и превод извештаја, сачињеног у Међународној организацији рада (ИЛРО), под насловом *Социјализам и демократија: систем радничког самоуправљања у југословенским предузећима* (1974). У последње време Југославију је у правом светлу покушао да представи и Фуеао Јамагући, професор на Токио универзитету и некадашњи члан Међународног одељења Социјалистичке партије, који је са Хароом Вадоу 1961. године при пут посетио Југославију. Резултат тога је његов превод (1961) Карделеве књиге *Кршиња кинеског комунизма: социјализам и рад*, те учешће у преводу и састављању монографије *Југословенски социјализам: развој политичке несврхисаности* (1963). Превео је, такође, и књигу Басквинског из 1964. године, *Социјалистички билос: јединство и сукоб*, која представља незаобилазно штиво у проучавању Истоине Европе.

Што се тиче система студјиског боравка у иностранству, отпраник по-слова Накамура суерео се већ 1953. године с министрима просвете и образовања Чолаковичем, и том приликом размењена су мишљења о студентској размени. То се, међутим, остварило тек 1958. године (33. године Шова ере), када је с јаванске стране итабран Шоваку Токунага. Он је у Југославију стекао докторско звање, да би по повратку у Јапан, по при пут са српског језика, превео приповетке нобеловца Иве Андрића. Он је, међутим, убрло отпочео каријеру у трговинском предузећу.

Има и оних који су посредством званичне размене студената студирали у Југославији, те наставили с научним радом и након повратка у Јапан. Међу њима су, на пример, садашњи професор Универзитета Хоккаидо Масајуки Ивита, који предаје ради на представљању самоуправљачког система, Катуко Урушибара, стручњак за географију и професор Техничког универзитета Ашикага, која је проучавала феномен буре, сезонског ветра на Истарском полуострву, и Нобухиро Шаба, предавач Цуда универзитета, који пише о модерној и савременој историји Југославије, нарочито о процесу формирања Краљевине СХС након Првог светског рата, те о Светозару Марковићу, првом балканском маркетету, као и о југословенском систему општина чије порекло Шаба види у ослободилачком рату.

Među Japancima koji su kao strani studenti boravili u Jugoslaviji posebno se ističe profesor Univerziteta Kobe Šigeru Kido. Njegov tekst *Jugoslavenska muštralošć* iz 1961. godine plod je prvog akademskog proučavanja Jugoslavije u Japanu. Nakon toga napisao je brojne značajne radove, među kojima su *Političke i privredne institucije u Jugoslaviji*, *Međurađa sovjetско-југословенских односа од Другог светског рата до 1948. године* и др. Ускоро је pole свог истраживања проширио на цео Балкан а резултати тог рада, познато је, уродили су плодом у виду књиге *Савремена историја Балкана*. Напоменуто бих да је професор Кидо uložio велики труд у рад са млађим истраживачима, а без његовог залагања ни овај симпозијум не би био могућ. Ту су, такође, Казуо Ота, професор Univerziteta Ракуо гакуен, који проучава југословенску политичку несврстаности и неутралности, затим Такеша Јаманака из пољопривредне школе Јоно, који се, кроз рад на терену и преводње литературе, бави пољопривредом Југославије, затим Хироши Јамасаки, који је, практично трајно настањен у Југославији, својим преводима Кардељевич и Друловићевих дела постао дословце most између Југославије и Јапана. Ту су и Садакун Такаја, проучавалац Зоргеовог рада, који је заједно с Јамасакијем и Масом Такахашијем преводио Друловићеве књиге, као и извештај Светске радишке организације о радничком самоуправљању, те Намио Јамасаки, која је недавно превела књигу *Мисловне године* Велика Милуновића.

Што се тиче преводјења и представљања југословенске књижевности, поред већ поменутог предричног издања књиге *Милош и лебодје*, те преводи с енглеског језика оxfordског издања *Прича и лебодје свиња: Југославија* из 1957. године (32. године Шова ере), шездесетих година Токунага преводи Андрићеве приповетке непосредно са оригинала. Међутим, ниједан од два тома посвећена југословенској књижевности у епохалном дванаестотомном издању сабраних дела савремене источноевропске књижевности издавачке куће *Кобунца* не садржи преводе оригинала. Андрићев роман *На Дрини ћуприја* појавио се 1966. године (41. године Шова ере) у преводу Кеиџија Мацуташија с немачког језика, док је роман *Херој на маљару* Милорага Булатовића с француског језика превео Казуо Окубо. С енглеског су преведене и две књиге Милошана Тиласа које не припадају књижевном жанру: *Нови класи* 1957. године (32. године Шова ере) и *Разговори са Сибиланом* 1968. године (33. године Шова ере).² С правим преводјењем оригиналних дела југословен-

² Тилас није никад постао потпредседник државе већ је у тролуку смјњавана 1954. године био на дужности вицепремијера. Потпредседнички систем у Југославији уведен је 1963. године и на то место постављен је Ракович. Након његовог смјњавана 1966. године, наследио га је Кочи Поповић, који је следеће године и сам поднео оставку. Постојала су, dakле, само два потпредседника, а Уставом из 1974. године то место бива укинута.

ске književnosti otпочelo se dosta kasno, čak dosta kasnije i u manjem obimu u poreђењу s drugim istočnoevropskim zemljama. Meђu važnijim nastojanjima pomenuto bih prevode Andriћeve *Travnjake* (prevео Јошики Окадзак) и *Проклетје авлаје* (Шингео Курихара) из 1972. године (47. године Шова ере), затим преводе *Разговора с Гојом* (Катсуо Такака) из 1976. године (51. године Шова ере) и романа *Узглед јуна земље* (Катсуо Такака) Бранимира Шћепановића из 1979. године (54. године Шова ере), затим књигу *Народне приче Југославије I* (Курихара, Такака) из 1980. године (55. године Шова ере) и *Народне приче Југославије II* (Хироши и Јошико Јамасаки).

Југословенски филмови приказивани су у Јапану и више него што би се очекивало. Познати су постали филмови као што су *Последња ноћ* (1956) у југословенско-аустријској копродукцији, *Долна мара* (1958), *Биљка на Нервизи* (1969), *Скућљачи берга* (1969), *Крива бајка* (1970) и *Сувијаски* (1973). Што се тиче сарадње на пољу музике, у Јапану 1963. године гостује ансамбл *Зајребачки сапеси* (с Аутошвом Јанитром), *Оперски ансамбли* из Загреба (с диригентом Матавићем и оперским певачем Чангаловићем, басом) 1965. године, те фолклорно-плесни ансамбл *Капо* 1973. године. Велике у области примењене уметности биле су изложбе: 1973. године одржана је изложба савремене југословенске уметности (у Националном музеју модерне уметности у Токију), изложба савремене југословенске графикае (у галерији *Навиљондо*), и др. На пољу спорта, Јапан су посетили југословенски маратонци и фудбалски тимови, али нарочитих постигнућа није било.

Као што смо видели, још нису исцрпљене могућности за развој јапанско-југословенских односа. Између Јапана и Југославије 1969. године потписан је споразум о културној сарадњи, и то је било први пут да Јапан такав споразум склопи с једном социјалистичком земљом. Желео бих стога да у тој сарадњи постигнемо још боље резултате него до сада.